

علوم اقتصادی و اجتماعی

مجموعہ نگار

مرآۃ اؤن بشجی کونی نشر اولنور

مؤسسلری :

احمد شعیب ، رضا توفیق ، محمد جاوید

مذہبہات :

خلافت و سلطنت : احمد شعیب . — امتیازات مذہبیہ :
 احمد شعیب . — تصنیف علوم — بعض مقدمات فلسفیہ :
 رضا توفیق . — بین الملل اخصائیات انیسٹیتوسی : محمد جاوید . —
 فرانسه اختلال کیری : احمد شعیب . — تجارت بحیرہ : احمد مختار . —
 نشریات و وقایع اقتصادی : محمد جاوید . —

مدیر و صاحب امتیازی :

محمد جاوید

نسخہ سی : ۱۰ غروش

استانبول

امور ادارہ و تحریرہ : باب عالی جادہ سندہ ہیرول مطبعہ سی ، نومبر ۶۶

تصنيف علم

— بعض مقدمات فلسفيه —

— مابند و صوك —

كانات مادیده موجوداتك ايك بسطی اولان عناصری مثال اوله برق
عرض ایدیشه سبب ، نسبتاً هر شیدن ساده اولان بواجرام بسطهده
یله بر «تصنيف طبیی» نك نه درجه لره قدرستعسر اولدوغنی کوسترمکدر .
بوآنه قدر معادن ایچون معتبر اولان «تصنيف عناصر» «بارون
ته نار» نك کی ایدی . بونده عمده واساس اتخاذا اولنان کیفیت ، معادنك
مولدالموضه یه قارشى علاقه کیویه سی ایدی . ترتیب عناصر ، هپ
بو علاقه نك درجه شدنه توفیق ایدلشدی . مع مافیه کیفیت تحمض ،
اساس عدا اولوغقله تصنیفده آمیجی معادن حصر ایدلش اولوبوردی ؛ شبه
معادن خارج قالیوردی . ایشته بومشكلات سبیلله شبه معادن ایچون
«ژان باتیست دوم» نك تصنیف مشهوری ، معادن ایچونده «بارون
ته نار» نك کی قبول ایدلشدی . صوکره لری کییاده «آتومیسیتیه
Atomicité» نظریه سنك تحقیقات تجربیه یه دها زیاده موافقی حسبله
غلبه سی تحقق ایدنجه «دوما» نك شبه معادن تصنیفی یکیدن نظر دقی
جلب ایتدی وفی الحقیقه «آتومیسیتیه» نظریه سنه مؤسس بولوندی
اکلاشیلدی . بونك اوزرینه ، عناصر بسطه نك جمله سنی بردن «معقول
وطبیی» بر ترتیب اوزره تصنیف ایده بئلك ایچون خواص اجسامدن
هانکیسنك عمده اتخاذا ایدلسی لازم کله جکی دوشونولدی ومسئله خیل
مناقشاته میدان آجدی . زیرا تحمضه قابلیت ، ناقلیت حرارت والکتریقیت

تطرق الخ الخ کبی کیفیاتک هیچ بری مطلقیت اوزره کافه عناصرک وصف مشترکی دکل ، اولسه بیله عناصرک جنسه کوره بوقابلیت درجه عظیم فرقلر عرض ایدیور . اوحالده بو خواصک هر هانکیسی تصنیفده عمده اتحاد ایدیله جک اولورسه ترتیب عناصر اوکا کوره دکیسه جک وتصنیفلر تنوع ایدرک یکدیگرینه بکزه میه جکدر . ایشته هر تصنیف ایچون اک بویوک کوچلک بونقطه ده در . صورتا بریرینه بکزه من اوصاف متخالفه مالک برچوق مواد آره سند « اوصاف مشترک » نایته = *Propriétés communes constantes* بولمی ؛ وتصنیف ، طبعی اوله بئلک ایچون آنجق بویکی « خواص اصلیه وجنسه » = *Propriétés essentielles et génériques* اوزرینه مستند اولمی در .

ایشته بوملاحظه میهنی درکه اجسامک اوصاف ظاهریه سنی تصنیفده اساس اتحاد ایتکدن ایسه ثابت وذاتی بروصف مشترک آراق خصوصنده کیما علمای متحد الافکار بولنشاردی . عناصرک وزن آتومبسی ال ثابت بر زمین تصنیف اولمق اوزره قبول ایدلدی . فقط بوده نسبی بر « تقدیر » ایدی . زیرا کیماده « والانس » = *Valence* یاخود « آتومبسیته » = *Atomicité* دیه حکمفرما اولان یکی نظریه نک زمین استنادی اولان بو « وزن کیبوی » مسئله سی ، هر هانکی بر عنصرک آتومبنی تعیین ایچون یک مهم بر مقیاس اولمقله برابر اونی آنجق ترکیبات مختلفه ده عناصر بسیطه نک درجه ومقدار دخلی ایله تعیین ایده بیلیردی ؛ بشقه چاره دخی یوقدی : حالبوکه برطاق عناصر واردرکه بعض ترکیلرده ایکی آتوملی بعضلرنده درت آتوملی عد و اعتبار ایتک لازم کلیر ؛ مثلاً قورشونک « قلور » ایله اتحادی نظر دفته آلیرسه ایکی آتوملی ، « نئیل » صنفی ایله درجه علاقه سنه نسبتاده درت آتوملی لر طاقنه ادخالی ایجاب ایدر بناء علیه بوده اضافی !...

« عناصرك مطلقيت اوزره آتوميستيه سنى تعيينه چالشق بوشدر . چونكه اويله برشى بوقدر؛ شپ بوتقديرات نسي در» [*] اشته بونسب وزنيه ني تعيين ايچون مشهور «دوما» چالشش وبرجدول ترتيب ايتمشدى . اوجدوله كوريلن انتظام مخصوصى رهبر اتخاذايدرك «نيولندس Newlands» نام انگليز «لو طارمه ير = L. Meyer» نام آلمان علمای کييا سونی برتصنيف ترتيب ايتمشردى . فقط علامه داهی «مندله يهف Mendelejeff» ك يته عینی اساس اوزرينه بنا ايدرك ترتيب ايتديكي تصنيف جله سنه فائى عد ايدمشدر . چونكه روسيه نك مدار افتخارى اولان بوذات عناصرك وزن كيمويلرى ايله خواصى اره سنده بر «رابطه ثابته» بولونديغنى كشف ايتش وبونسبتك دورى اولدوغنى كوسترمشدر . فضله اوله رق «وزن كيموى» ايله خواص اجسامك يكديكيرينه قارشى «تابع = Fonction» [*] اولدوغنى ده تحقيق ايتمشدر . ديمك اولويور كه بوذات ، وزن كيموى مسئله سنى ثابت برزمين اوله رق قبول ايتش وابوساسه بناء بر تصنيف قوروش ، وخواص اجسام ايله وزن كيموى اره سنده برنسبت ثابته ، بر قانون ده كشف ايدرك عناصرى تصنيف ايتش وانحقق بوشر طرله تصنيفنى «على ومعقول = Scientifique et rationelle» اوله ايتمشدر؛ فقط ينه هر وجهله مكمل اولدوغنى ادعا ايديله من؛ زيرا انگليز علمای مشهوره سندن «پروفيسور قرووكس P. Crooks» ك تدقيقاتيله ثابت اولمشدر كه برطاقم عناصر وار؛ واونلر يكديكيرينه اوقدر مشابه كه هيچ

[۹] فلسفه کييا حقنده كوزل رائر يازان دوكتور «فره بو» ده بومسئله داتر ثابت مفيد تفصيلات واردر . موى ايله آتوميستيه نكده نسي اولديغه داتر شوبله دييور «C'est en vain que l'on chercherait à établir l'atomicité absolue des éléments; elle n'existe pas!»

[۱۰] رياضياتده معروف اولان معناسيله «تابع Fonction» قوللاياملشدر .

بر معیار کمیوی فرقلرخی تعیین اید میور؛ فقط « تحلیل طیفی »
 « Analyse spectrale » بونلرک برنده بر ویار بر قاج نضله چیزکی کوستریور .
 پروفیسور قروفسک « مه تائه له مان Métaéléments » دیدیکی بو عناصر
 بسیطه بی هانکی صنفه ادخال اید میله جکز . .

تصنیف امرندکی کوچلکی عرض ایتمک ایچون بو مثال کافیدر . اک
 بسیط عناصرده حال بویه اولورسه دهامعضل عناصری موضوع بحث
 ایدینن علومده بو کوچلک نه درجه لره واریر ، دوشونولسون
 هله علوم کپی یکدیگریته وجوه مختلفه ایله علاقه و رابطه سی اولان
 برسوری معلومات منظمه و متسلسله نی یکانه بر نقطه نظر دن تصنیف
 قولای اوله بیلیرمی ؟ کوره جکزکه مصنفین حکمانک همان هپسی ،
 هله بومسئله لرده صلاحیت فلسفه سی مسلم اولان (سنسر) دخی بو
 فکرده در .

دور آخیر حکمانک تصنیفاتی

« به قن Bacon » ، « دالامبر Dalember » ، « نیل آرنوٹ
 N. Arnott » ، « اوکن Oken » ، « هغل Hegl »

فلسفه تاریخی ادوار مختلفه تقسیم ایدلشدیر؛ بو تقسیم دخی آزچوق
 طبیعی در . زیرا ترقیات فکریه صفحاتناک کرک اصول و کرک موضوعات ،
 و کرک سیاق نظر اعتباریله یکدیگرندن ممتاز اولان اوصاف
 خصوصیه سنه رعایتله یابیش بر تقسیم در . صوک دور فلسفی ، « ده قارت
 Descartes » و « به قن Bacon » ایله باشلار . بزه بوراده برنجی
 حکیم افکار یله اوغراشوق لازم دکل؛ یالکزه به قنک بر تصنیف علومی اولدوخی
 ایچون ، اوندن براز بحث اید جکز .

« آبردین Aberdeen » دارالفنونی معلمیندن وسقوچ فلاسفه

مشهوره سندن ، پروفيسور « الكساندره بهين A. Bain » منطقك برنجي
جلدي ذيلنده بو تصنيف علوم مناقشاتنه تخصيماً بر باب آچش وملا
حظات وافكار تنقيديه سني اورايه درج ايتمشدر . اك مشهور تصنيف
پلانرتي ده عرض ايتمشدر . قولايلى اولقى اوزره اورادن بعضيلارني
اقتباس وبسط ايله جكم .

پروفيسور « الكساندره بهين » ك روایتہ كوره اك اول تصنيف
علوم ايچين بر پلان دوشون « فرانسيس بهقين » اولمشدر . تاريخ فلسفه ده
دور جديدي آچانلردن بري اولان بو حكيم انگليزي ، [*] معلومات
بشريه ي تاريخ ، فلسفه وشعر ناميله اوچ بويوك صنفه آييرمش وبوتقسيني
ملكات عقليه دن اوچ بويوك قوته اسناد ايتك صورتيه پسيقولوجي به
توفيقي ايتك ايسته مشدر : حافظه ، عقل ونظر وخيله . ايشته بوملكات
مهرري ، صره سيله تاريخ ، فلسفه وشعر ك منبي ومستند اليه در . تاريخ ،
حافظه محصوليدر و « وقوعات مشخصه = Individualised facts » ايله
مشغول اولور يعنى معين ، محقق وقوعات ايله اوغراشير . فلسفه عقلك
محكم ونظر نندن طوغمشدر ؛ بو ملكك محصوليدر . واو موادى يعنى
حادثات ووقوعاتي تصنيف و « اعمال Elaborer » ايدر . خيله ك محصولي ده
شعر ك ، خيالاتك ، مصالح ايله بالجله موهوماتك ومحدثاتك دائره سنده
محصوردر . تاريخ وفلسفه ده حادثات اولدوغي كي « يعنى حد ذاتنده نصل
ايسلر اويله جه ! » مروضدر واويله جه تاقى اولونوب نظر اعتباره آليير .
شعرده ايسه تماماً ايش برعكسدر : اشيا ووقوعاتك هپ خيالى ووهيمي

[*] تاريخ فلسفه ده « Bacon de Verulam » ناميله معروف اولان بوفيلسوفك
سقولايستيق اصولنى ييتمنده حقيقت پك بويوك برخدمتي اولمشدر . آرسطوي شتله
مؤايدنه ايتمش واوكا بدل ديمقراطيس نام حكيم يوناني تقدير ايتمشدر . فقط
كنديمك فلسفه ده بر خيلى ياكش فكلرله ذاهب اولدينى بوكون ثابت اولمشدر .

صورت‌نبدن بحث اولونور .

ایشته « فرانیس به قین » ك تصنیفنده اساس بودر ؛ آكلاشیلوركه
 یوانكلیز حكیم مشهوری تاریخ، فلسفه و شعر نوعلرینه حصرایتدیكى معلومات
 بشریه یی بووجهله اوچه تقسم ایدركن ، تعیرات مذكوره یی پك واسع
 معنارایله قبول ایتشدنر؛ حتی - آرسطوایله برابر سقولاستیق فلسفه سنی ده
 ووروب - دوز جدیدی آچمده عالم مدیته یول كوسترن بوفیلسوف داهی،
 بوجسارت وجرآته ، فلسفیاده اصابت نظرینه رغمائینه ایچنده طوغوب
 بویومش اولدوغی سقولاستیق عالمك نظریات ومعلومات بی فائده سنندن
 ذهنی تمامیه تمیزله یه مامش ، اولانجه قوتیه تبری ایده مامش ایدی . شعرده
 قوه خیالیه نك حتی واهمه نك بردخلی اولدوغی بوكونكی نهسته تیق نظرنده
 دخی مسلم اولقله برابر ، شعر - شیدیکى معناسنه كوره - وهمیات ومصال
 دیمك دكلدر . وخیالدن زیاده حقیقی برشعرده بلکه حسك رولی واردر .
 « به قین » ك شو تصنیف واسعه كوره میتولوژی یی وابلجله اساطیری
 تكمیل موهومائی ، حتی موهومات سیاسیه و تاریخیه یی « شعر » صنفنده داخل عدایتمك
 واونلره شعر نظریله باقق لازمكلیر . واقعا اساطیرده چوق شاعرانه
 خیاللار واردر ؛ حتی بالذات شعر عد اولونه بیله جك پارچه لر نادر دكلدر .
 فقط ماصال اولسی حیثیتله وبوكونكی مضاسیله « اساطیر » موهومات
 قیلندن اولسی سبیله شعردن معدود اوله ماز . واقعا بوكون دخی پك چوق
 كشیلر ، خیالات عدادینه داخل ایتدكلى غیر محتمل تصوراته شعر دیمكه
 دوام ایدرلر . مثلاً حق وحقیقته مقرون اولمیان « Contrat social »
 فرضیه باطله سی بونلر نظرنده بر « شعر » در . افلاطونك « République »
 عنوانیه تصور ایتش اولدوغی جمعیت متمدنه دخی بر « شعر » در .
 « Utopia » دخی بو قیلدن بر « شعر » در ، دیرلر وبر « خیال محال » در .

ديك ايسترلر . شعرك بويه ياكلش بر معناه تلقى اولونمسه سببده
 بواولسه كركدر . شعرك خيالذن استمدادی غير منكردر . فقط شعر
 محض خيال اوله ماز . بوكونكى اعتقادمن تعريفمن بر آرز بشقه در . شو
 تفصيلات جزئيه دن ده آكلاشيابوركه « به قين » ك افكارى حالا بر جوق
 كشيلرجه معتبردر . بوياكلشغك سببيده - ده مين قيصه جه عرض ايتديكم
 كي - « ايدآل » ايله « موهوم » ي ، بوتصيرلرله دخي « شعر » ي
 معراج ، قطعياً بر طومتق غفلتيدر . بوكله لمطلقا الفاظ مترادفه دن عد
 اولونوبده جمله سنك مفهومي « موهومات » ديك اولونجه البت « اساطير »
 ايله برابر هر درلو ماصالار ، سياسي ، اجتماعي ايدآلر حتى Mouve-
 ment perpétuel « تصوري وبوكي مخيلات صرفه - هر نه جنسندن
 اولورسه اولسون - شعردن معدود اولمق لازمكلكيركه طوغرو دكلدر .
 رياضيات ده « ابعاد اربعه = Quatre dimensions » اوزره سكرجه تلي
 بر عالم تصوري ، بزم ايچون ، صرف مخيلاتنددر ؛ حالوكه بوتصورك شعر
 اولمسي كيمسه بوكون ادعا ايدمن . بوياكلشقلر شعري ياكز ملكه خياله
 اسناد ايتك خطاسندن تولك ايتش اوله بيايركه « به قين » ك تصنيفنده
 اساس بودر .

تاريخي حافظه يه اسناد ايتكده اوقيلدن بر خطا در ؛ ويا خود عين
 خطا نك صورت ديكرله جلوه سيدر . حافظه نك قيود تاريخيه ضبطنده بر
 دخل وتأثيري واركه انكار اولونه ماز . فقط بوملكه نك خدمتي ، ظن
 ايتكم كه ، حادثات تاريخيه بي ضبط وتنسيق ايدوب اونلره بر ترتيب ويرمكه
 واورتيبدين بر « معنا » چيقارمقده عقل ونظر ومحاكمه نك رولي درجه سنده
 ازله بيلسين . . . بوكون بعض آثار عتيقه كشف اولونيور . يعني اولدن
 موجوديتي يلفيور ايكن صوكره ميدانه چيقاريليور . ديك اولويوركه

اونلرک وجودندن خبردار اوله مدیغمن مدتیجه حافظه نك مضبوطی
اولدقلرنده شبهه یوقدر. صوکره او آثار دلالتیه وقوعات ماضیه دایر
بعض علامات کشف ایدیور. ذهن اونلری تتبع و محاکمه ایلور، زمان
اعتباریه تسلسل وقوعاتی بولویور. اولجه مجهولمز اولان بعض حادثات مدنیه
اجتماعیه «تین» ایدیور؛ اکر قیود تاریخیه اولوبده بعض حسابات ایله
زمان قطعاً تقدیر ایدیلیرسه حادثات مذکوره دخی «قطعاً تین» ایدیور.
جغرافیا دلالتیه موقعک هویتی دخی تحقیق ایدیله بیلیرسه «زمین وقعه»
دخی قطعی برصورتده کشف ایدلش اولویور؛ و بوتحقیقات، بو حسابات،
استدلالات سایه سنده برطاقم حادثاته اطلاع کسب ایتش اولویورزکه اولجه
حافظه مزده اونلره دایر براماره بیله موجود دکل ایدی. او حالده
حافظه نك رولی نرزه قالیر؛ محاکمات ذهنیه نك بوکی معلومات ایچین
برنجی درجه ده خدمتی قابل انکار اوله بیلیرمی؟... هم حافظه دیدیکمز
ملکه ذهنیه نك خدمتی تاریخ ساحه سنده محصور اولان معلومات بشریه یه
منحصر میدر؟... برانسان احباسنك اسملرینی، کندی لسانی، حافظه سی
سایه سنده اوکره نوب ضبط ایده بیلیر. جغرافیای عادی بی بیلیمک دخی
اوقیلدندر؛ فقط بو «بیلیمکی» لره معلومات تاریخیه دیه بیایرمی یز؟....
انکلز حکیم مشهوری بورالرده قلمیور؛ او اوچ شعبه اصلیه یی
بو تقسیماته و بوتقسیماتی تکرار شبات تالیه یه اوغراتیور. مثلاً، تاریخی
ایکی یه آیریور؛ برینه تاریخ مدنی، دیگرینه تاریخ طبیعی دیور. تاریخ
طبیعی نك موضوعی اجرام سماویه، شهابلر، کره ارض، الحاصل بالجمله
کائناتک عرض ایتدیکی حادثات طبیعیه نك هیئت مجموعه سیدر. شوندن
اکلاشیلورکه دورجدید فلسفیزک اصولده «Méthode» پیشواسی اولان
بوداتک بو خصوصده دخی فکری پک مهم ایش... زیرا شو ترتیه

کوره شمیدیکي «تاریخ طبیعی = Histoire naturelle» ، «مبحث تشکیل
عوالم = Cosmogonie» هرج و مرج ایدلش اولق شویله طورسون
«هئت سماویه = Astronomie stellaire» ، «Cosmographie»
«قوزموغرافیا»، «علم احوال جو = Météorologie» ، «طبقات Géologie»
«جغرافیا» ودها برچوق فنون، تاریخ طبیعی ده داخل اولق لازمکله جک...
بوکون ، بوتقسیم ، البته مقبول دکلدرد . تاریخ مدنی دیدیکی شعبه یه کلنجه ،
مؤسسات ره بانیه و دینه ایله ادبیات «!» ، سیاسیات ، واخل .. کبی
حادثاتی موضوع بحث ایدرد . شورادن ده اکلاشیلیدورکه «باقین» بوکونکی
معناسیله «سوسیولوژی یعنی علوم اجتماعیه» بی تاریخ مدنی نام عمومیسیله
حصر ایتک ایسته مشدر . بوشعبی دخی فیلسوف موچی ایله برچوق
تقسیمات تالیه به اوغراشمدرکه بوراده اوتفصیلاتک بزجه لزومی یوقدر .
فلسفه نك موضوعی ، الله ، طبیعت و انساندر [°] شو موضوعاتک
برنجیسی علم کلام و آلهیات علملرینی تولید ایتمش ، ایکنجیسی ریاضیات ، تاریخ
طبیعی و «مابعد الطبیعیات» = Métaphysics وجود ویرمشدر . فلسفه انسان
بر چوق تقسیمات و اونلر دخی تکرار تقسیمات تالیه به اوغراشلش و بو
شعباتک هر برینک موضوعات مخصوصه سی حقه غایت غریب تفصیلات
ویرلشدر . لکن «پروفیسور بهین» ک دیدیکی کبی بورالزده صراحت
و قطعیت منطقیه دن آریوقدر .

«به قین» ماحیت انسانیه بی اوج حیثیتله نظر مشاهدیه آلوب اویله جه

مطالعه ایدیور: «علی الاطلاق انسان - L'homme absolument con-
sidéré» ، وجود انسانی ، عقل انسانی ! ...

[°] فلسفه موضوع و تفریقه نسبتاً بوکون فرقی در . آلهیات فلسفه دن آیرلشدر .

و علوم صنفنده داخلدر . مابعد الطبیعیات ، علم بیله دکلدرد ، هله ریاضیات ایله هیچ
مناسبتی یوقدر . علم کلام ، سقولا ستیقارک «دیالکتیک Dialectique théogonie»
ته و غونی «دیدیکی شیدرد .

انسانه و انسانیته متعلق اولان معلوماتك نظری و عملی صورتلری

هرج و مرج ایدلش و تفریقنه اهمیت بیله ویرله مشدر .

زمانزه نسبتله قدمی ملاحظه ایتمهك شدتله تنقید ایتدیكم بویلاز،
معلومات بشریهك عمومی بردن ، بعض اوصافنه نظراً ، تصنیف ایتك
خصوصنده ایلک تشبث اثری اولق اعتباریله حقیقتاً شایان دقتدر . فقط
طبیعی قصورلری ، حتی بویوك قصورلری واردر : اولاً حذ تصنیف
بك مبهم و نامعین اولدوغی ایچون عقله شفا بخش اوله میور . علومك حدود
مینیه سی زده در ... یلنه میور ... خلاصه بو تصنیف اوصاف مخصوصه سنه
استناداً « طبیعی » بر ترتیب بولق ایچین ایلک تشبث اولدوغندن شایان دقت
و اهمیتدر . فقط بر جوق فنون و علومك هنوزك متمایز اولماسی سببیه
موضوعات علیهك ده عدم تمایزی یوزندن عجمیلک قصوری ظاهر در :
« اولیوانسز » در .

[۱] « دالامبر » كده بر تقسیمی وار ؛ فقط اساسی « بهقین » ك
پلانی در . بو تصنیفی « دالامبر » فرانسز آنسیقلوپه دیسی ایچین ترتیب
ایتمش ایدی . اساسی هر قدر انكلیز حكیمندن آلتش ایسه ده تقسیمات
تالیه ده « دالامبر » بالذات بر جوق تعدیلات اجرا ایله مشدر .

طبیعتنه متعلق اولان فلسفهك شعبات تالیه سی « فنون ریاضیه »
Sciences mathématiques و « حکمیه Physiques » و « حیاتیه
Biologiques » ك « اصولی = Méthodique » بر صورتده ترتیبندن
عبارتدر . مع مافیه فنونندن استعانه ایدن طبابت ، زراعت و صنایع
حدیدیه دخی بو تصنیفده داخلدر . تاریخك ، تاریخ طبیعی شعبه سی واردر .

[۱] دالامبر ریاضیون مشهوره دن و آنسیقلوپه دیستردندر . عالم اولق اوزره
بویوك شهرتی واردر . فیلسوف دكدر .

بونده موضوع بحث اوله رق شما بلر جغرافیا، معدنیات، نباتات داخلدر .
فضله اوله رق غریب بر شعبه علم ده واردر که خوارق عاداتدن بحث ایدر ؛
طبیعتک جریان عادیسندن انحراف ایدن حادثات عجیبه یی موضوع
بحث ایدینمشددر .

علم انسان، ایکی مهم شعبه منقسم در : بری منطق = Logique ،
دیگری ده اخلاقیاندر . دالامبرک منطق دیدیکی تقسیم ، « صنعت تفکریه
L'art de penser » حافظه ، « تلاحق افکار » Association d'idées
کبی قابیلیتی ملاحظه ایدر .

شو علم انسان شعباتندن آکلاسیلیورکه « دالابر » « به قین » ک
تأثیرندن آزاده اوله مامش وانکلین حکیمک « علی الاطلاق انسان » ، « عقل
انسان » الح الخ صورته اجرا ایتدیکی تصنیفک ایکنجیسی یعنی
« عقل انسان » بی اله آلوب ایکی به آیرمش وانسان دوشونور بر
حیوان اولدینی ایچین ، منطق ، بر علم اوله رق بو تقسیمه ادخال ایتمش
وپیقولوژی « علم روح » علمه عائد اولان « تلاحق افکار » و حافظه
مسئله نی ده منطقله قاریشدرمشدر .

« صنعت تفکر » بحثنه کلنجبه منطقک عملی واسعتعدادی قسمته تعلاتی
وارددر = Logique formelle « صنعت دکل بر » علم مجرد = Science
abstraite « در . بونلری بقینده مناقشه ایده جکز .

علم انسان شعباتندن ایکنجیسی ده دالامبرک « اخلاقیات Morale »
دیدیکی مباحثی شاملدر ، وپک کنیش معناسیله فضائل اخلاقیه دن بحث
ایدر . بوده مهمدر ؛ احتمالکه کافه تعباتیله عام حقوق دخی بو شعبه ده
داخل اوله رق دالامبر غندنده متصور ایدی .

کورولویورکه دالابر دخی علوم نظریه و تطبیقیه یی کاملاً هرج و مرج

ایتمشدر .

۱۸۱۵ تاریخ میلادیسند طبع اولومنه باشلایان « آنسیقلوبه دیا بریتانیا » دخی بوخصوصده ایراده شایاندر . بوزاده کی تصنیف علوم مجتده درت تقسیمات وار؛ برنجیسی « فنون صرفه = Sciences pures » درکه « صوری Formal » و « حقیقی Real » اولوق اوزره ایکی شعبه یه آریلیور .

صوری اولانلر بزم بعض حکمای سالفه نك « علوم آلیه » دیندیکی شعبات غلیبه نی تشکیل ایدینور . اولنار دخی « صرف = Grammaire » ، « منعلق » ، « بلاغت = Rhétorique » ، « ریاضیات » ، « مابعدالطبیعیات » ، در . ایکنجی قسمده داخل اولان علوم ، « حقوق » ، « اخلاقیات » ، « الهیات » در .

تقسیمات اصلیه دن ایکنجیسی « علوم مختلصه = Mixed sciences » عنوان عمومیه سی ایله حصر ایدلمشدرکه بونده ده « ماکنه » ، « ایدروسناتیق » ، « پنوماتیق Pneumatic » ، « مبصرات = Optics » ، « هیئت Astronomy » الحاصل انکلیزلرک « حکمت طبیعیه = Natural philosophy » دیندیکی علم واسه ک اکثر شعباتی داخلدر .

اوچونجی بویوک قسم « علوم تطبیقه Applied sciences » در . بوده بر ایکنجی دفعه تقسیم ایدیلرک « فلسفه تجربیه = Experimental philosophy » شعبه سنه وجود ویرمشدر . بو قسمده « مقناطیسیت Magnétisme » ، « الکتریق = Electricity » ، « ضیا Light » ، « کیمیا Chemistry » ، « آقوسناتیق یعنی مجت صدا » ، علم « احوال جو Meteorology » ، « جه نودوزی Geodesy » یعنی مجت تکون ارض ، « صنایع نفیسه Fine arts » ، « صنایع مفیده » یعنی « صناعت » ، « طبه »

تطبيقات ايله برابر تاريخ طبيعى» داخلدر؛ و بونلر بالخاصه علمك تقسيماتيدر.
 سائر معلومات متوعده واردركه اولورده «تاريخ»، «بيوغرافى يعنى
 سير»، «جغرافيا»، «لكسيكوغرافى» يعنى علم اللغة» كې شيلردر.
 شيمى بوندن تقريباً برعصر اول طبع اولونان انكليز آنسيقلاويه ديسنك
 شو تصنيف علومى سائرلرينه قياساً ملاحظه ايدى جك اولورسه ق
 كوروزكه بوتقسيم دخى زمانك پلاننه نسبتله بعض اساسلى قصورلى
 حاوى اولمقه برابر دهها معقول ودهها «طبيعى» يه يقين بر تصنيفدر؛
 شعبات اصليه يي كوسترن بويوك صنفلك اسملرني زمانك تعبيرات
 اصطلاحيه سى ايله شرح و تفسير ايدى جك اولورسه ق بوتقسيمك زمان
 تصنيفنه دهها ملايم اولدوغي تعين ايدر؛ مثلاً «علوم صرفه» Pures
 sciences» ديه آنسيقلاويه دى ده صايلان علملر بزم بوكون «علوم
 مجردة Sciences abstraites» ديدى كمن صنفدر. ماده حادثدن كل
 اولرك صور مختلفه وروابطندن بحث ايدر. رياضيات و منطق كې ...
 ايكنچيسى يعنى «علوم مختلطه» برنجى صنفده داخل اولان علوم
 مجردك كشف ايتديكى قوانين نظريه يي اشياى ماديّه يه تطبيق ايتىمكن
 طوغمشدر. «علوم تطبيقيه» ديدى كې اوچونچى صنف دخى «فنون عمليه»
 Sciences pratiques» دن عبارتدر.

برآز صوكره سنسرك تصنيفندن بحث ايدر كن «آنسيقلاويه دياريتانيقا»
 پلانك شيمى كې تقسيماته قدر و نرملر ده بكنزه ديكى كوروله جكدر. خلاصه
 ايتك اوزره شو قدر سويليم كه بوتصنيف اولكيلره نسبتله غايت معقول در؛
 و بو وادى ده برار تر قيدر. زيرا اوزمانلر برچوق علما و حكما علومى
 تصنيفه چالشيقمده بولونيورلردى. معافيه حكماى مشهوره نك جمله سى ده
 داخل حساب اولق اوزره نسبتاً بو قدر معقول بر تصنيفه موفق

اوله مامشردی . حتی بعض مشهور فیلسوفلر اودرجه نامعقول تصنیفلر اوزرطیه تویمشلردرکه بوکون اونلری بر نمونه غرابت اولوق اوزره انحق ذکر ایدرلر . « سپنسر » ک بالخاصه نظر استغراب واستخفافی جلب ایتمش اولان بودرلو تصنیفاتدن ایکینسی غرابته مثال اولوق اوزره شوراده عرض ایدیورم . فیلسوف شهر « سپنسر » بونلری « مولد علوم = Genesis of sciences » نام اثرنده عجائب فکریه دن اولوق اوزره ذکر ایتمشدر . برنجیسی آلمان مشاهیر متفکرینندن « Oken اوکن » ک تصنیفیدرکه فلسفه زمانه نک رئیسی سپنسر اونی شو اشاعیده کی صورت اوزره خلاصه عرض ایدیور ؛ اسمی اولجه بیان ایتمش اولدوغم کتابندن عذیله نقل ایدیورم . یالکز بوراده کوروله جک اولان تعیرات واصطلاحات غریبه تماماً « Oken » طرفدن وضع وایجاد اولونمش بولوندوغی و هیچ برکیمه طرفندنده قبوله مظهریت غازانه مدینی ایچون اونلرک عثمانلیجه عیناً ترجمه سی شیدیلک عذیم الاحمالدر . اولدوغی کی اوتعیراتی نقل ایتکده مجبور ومعدورم ؛ یالکز مغالرتینی اکلاویه بیلایکیم قدرده اکلاتمه چایشیرم .

اوکن اولا معلومات بشریه یی اوچ بویوک قسمه آیریور ؛ صوکره او اقسامی ده تکرار تصنیف ایدرک باشلیجه علومک دائرة تعلقی تعین ایدیور ؛ فقط بوتقسیمات غریبه نک نه قدر عندی اولدوغی بر کره کورلمده اوندن صوکره تنقید ایده لم :

برنجی قسم : بوکا « Mathesis ماتهسیس » دیورکه بالجمله موجوداتی شامل اولان « معرفت » در . بودائرة وسیعیه یی تکرار ایکی شعبه یه تقسیم ایدیور ؛ بری بوتون موجودات لطیفه وجواهر غیر جسمانیه یی احاطه ایدن علم درکه بوکا صرف کندیلکندن بر تمیر ایجاد ایدوب « Pneumatogenie »

پنوماتوزمى «ديور . بوغرب تعبير اصطلاحى نك معناى لغوي سنده و دلالت
ايتديكى علمك موضوعاته باقيلير سه «مولد روح» ديه ترجمه اولونه بيلير .
[پنوما = روح + يه نه سيس = طوغوش، ديمكدر .] ايكنچي شعبه
بوتون موجودات ماده و كائنات كشفه يي موضوع بحث ايدنمشدو . بوكاده
«Hylogénie هيلوزمى» يعنى «مولد هبولى» ديمشدر .

مولد روح و يا خود محبت روح ديديكى علم واسعك موضوعاتى شو
مسئله لدر : «ايلك فعل = Premier acte» يعنى دنيا ده ايلك وجود
ذى ارادتك اجرا ايتديكى ايلك فعل و حركت !.. ايلك شعور ، يعنى
ينه اويله بر موجود مدركك ايلك ادراكى !. «Première conscience»
الله ، ايلك سكون «Premier repos» ، زمان ، «استقطاب = Polarité»
حركت ، انسان ، مكان ، نقطه ، خط ، سطح ، كره حركت دوريه .

مولد و يا محبت هبولى ديديكى علم واسعك موضوعاتى ده : «ثقت =
Gravité» ، ماده ، اثر ، اجرام سماويه ، ضيا ، حرارت ، آتش .
«Lumière, Chaleur, Feu»

ايكنچى قسم : «محبت وجود = Ontologie» دره بوده شعبات تاليه يه
آريلير : اولاً «محبت تكوين كائنات = Cosmogénie» صنفى واردركه
بونده ، سكون ، «مرکز Centre» ، حركت ، سيارات ، خط «صورت
Forme» ، «جمله» سيارات «Système planétaire» ، وقور و قلى
ييلد زلردن بحث اولونور . صوكره «Stochiogenie» شعبه سى كليركه
بونى «مولد اسطقسات» [*] ديه ترجمه ابده حكم . بودائرة علميه ده عناصر
واسطقسات دن بحث اولونور . موضوعاتى ، «تكاثف Condensation»
[۱] «Stochos» تبيرى يونان قديم فلسفه سنك اصطلاحاتنددر ؛ عربلى
عينا آلوب تيريب ايتشدر اسطقسات صورتنده ده جمع ايتشدر . عناصر واركان
عناصنه در .

« ماده بسیطه = Matière simple » ، « عناصر = Eléments » هوا ،
 صو ، طو پراق در . دهاصو کره « Stochiologie » یعنی مجت اسطقتسات
 علمی زارد کره بوده کیفیات و احوال عناصر دن « Fonction des éléments »
 با حذر . بونی متعاقب « مولد طبیعت = Royaume de la Nature » علمی
 واردر ؛ موجودات مشخصه « Etres individuels » دن مجت ایدر .
 کره ارضک ارکان معدنیه به انقسامی « Minéralogi » یعنی معدنیات
 علمی تشکیل ایلر . بو ارکان معدنیه نک جمله سی طویلانوبده فصل بر جسم
 مرکب وجوده کتیر دکاری دوشونولورسه « مولد ارض = Géogenie »
 علمی وجود بولور . بوتون موجودات عضویه منشأ و مولد لینه نظراً
 « Organogénie » علمی اقتضا ایتدر مشدر . عضویات نباتیه « -Phytoso-
 phie » یعنی « حکمت نباتات » علمک موضوعیدر ؛ عضویات حیوانیه دخی
 « Zoosophie » یعنی « حکمت حیوانات » علمک موضوعیدر .

او چونجی قسم « Biologie = مجت حیات » ده نیان شعبه وسیعهر .
 بوده بر چوق شعبات تالییه تقسیم اولونمشدر : « Organosophie » حکمت
 عضویه ، « Phytogenie = مولد نباتی » ، « Phyto-physiologie = فیز
 یولوژی نباتی » ، « Phytologie = مجت نباتات » ، « Zoogenie = مولد
 حیوانی » ، فیزیولوژی زوئولوژی ، بسیقولوژی . الخ .

سپنسرک مولد علوم نامنده کی کتابندن نقل ایتش اولدوغم شو
 تصنیف عجیبک نه قدر نامقول و غیر طبیعی اولدوغی یک نظارده کوزه
 چارپار . بر خیلی تعییرات غریبه ایجاد ایتش اولمق صور تیله اوقن
 بر یکیکلک کو سترمش اولسه بیله ، هر حالده بر چوق موضوعاتی « تصنیف »
 نامه هرج و مرج ایتمنه اصطلاحات مذکوره مانع اوله مامشدر . سپنسر
 بونی تنقید ایتدیکی صره ده دیور که انسانک وجداننده معلوماتک

ترتيب طبيعى بويه واقع اولماشدر؛ بو تصنيف، اوليه ترتيب طبيعى به توفيق ايديلهرك يانيلامش؛ اوزمانلر خلقت كائنات حقدنكى ذهاب باطله تبعيت ايدىلش ويك اسكى زمانلردنبرى انسانلر آره سنده معتبر اولان اوباطل قوزموغونىك سلسله خرافانه اويدورولش بر تصنيف علومدر. بويه اولق حثيثيله پاك اهميتسزدر. هله بزم كنى، تجربيه ي، علمك يكانه منبى اولق اوزره قبول ايدنلرجه حكىمى يوقدر. اكر اوليه اولمسه يدى تفصيلاته كيريشوب اوبغونسز اقلرني تنقيد ايتك ايجاب ايدردى؛ مثلا حركت، مكاندن اول نصل موصول بحث اوله بيلير؛ دور ايدمك بر ماده اولدقجه حركت دوريه نصل تصور ايديله بيلير... الخ الخ كنى سؤالار ايراد ايدرك بو تصنيفى تنقيد ايدم بيليرك. «ديور و بو ترتيبه Pseudo-scientifique» وصفنى موافق بولويوركه حقيقه ففى بر تصنيفك يالانچيسى، تقليدى ديمكدر.

سپنسر بو ترتيبه اساس اولان احكام اعتقاديه يي ينه «اوقه» نك ائرلنده تحقيق ايديور، و بولويور و كوستريور: «رياضياتده اك بيوك فكر = Idée» صفر «يعنى Zero» در. صفر ايسه هيچدر. رياضيات صفر اوزرينه مؤسسدر؛ «يعنى صفر اولمازسه حسابات رياضيه و علم ممكن اولماز ديمك ايسه مشدر!» بناء عليه تكميل رياضيات هيچدن، هيچ يوقدن ظهوره كلوب وار اولمشدر. ديمك كه هيچ يوقدن برشى وار اولويورمش! الخ الخ... «ايشته» «اوقه» نك علوم حقدنكى فكرى بودركده اولونجه باهخنى تصنيف علوم دخى يوقاريدم تلخيص ايتدكمز صورت كير.

سپنسر ك خلاصه تنقيدى بودر. لكن بوباطل اعتقاداته هه غل دخى مشاركدر. سپنسر بومشاركتى كشف ايديور و بالما سبه «هه غل» كه

تصفیه‌شدن ده بحث ایدیور . غربانده دیکرندن آشانغی اولمان بوتصیفیک
نه کی برفکر فلسفی به مستند اولدوغی تیغین ایده بیلک ایچون « ههغل » ک
فلسفه ده اساس اعتقادی ایکی «وچ جمله ایله تلخیص ایلتک ضرور یدر .
آلمانیا نیک الیمشور فیلسوفلرندن صاییلان بو ذات اساساً ایده آلیست
ایدی؛ یعنی مادیاتک حقایق ایکنار ایدن خیالیون « اسکی لر عنادیه دیرلردی
فقط بوکون برآز فرقلجه در . » فرقه‌سندن ایدی .

بر طرفدن افلاطونک « Ideés » دیندیک حقایق موهومه و مجردیه [۱]
اینانیر ، بر طرفدن دخی او « ایده » لری « کلام Logos » ایله
برطوتازدی . بناءً علیه بشرک حقیقی « فکر » در ؛ حتی هر شیک حقیقی
فکر در دیه اعتقاد ایدردی . یعنی کوردوکنز ، حسن ایندیکمز کائنات
مادیه حد ذاتده موجود دکلدر ؛ کائنات « تحجراتیمش عقل Intelligence
pétrifié » در ظن ایدردی . بوعتقاد ههغل فلسفه سنک مابعد الطبیعیاتده
اساسی وعمده سیدر . فضل حروفینک اعتقادی ده بوندن بشقه برشی
دکلدی . [۲] فقط آلمان فیلسوفی بونی بر بویوک سیستم شکننه افراغ اتمش
وغربیدرکه یک زیاده شهرت قازانهرق اطرافه بیکلرجه شاکرد طوبلایه
بیلشیدی . مادامکه هرشی برفکر ویاخود عقل متحجدر ؛ مادامکه عقلی
بالذات متفکر ومدرکدر ؛ مادامکه ذهن بشرده دخی قوانین قطعیه منطقیه به
ضروری اولهرق اتباع واردر ؛ اوحالده بوفلسفه نقطه نظرندن احکام
منطقیه به بناءً محاکمه ایدرک هر نه دوشونولورسه طبیعت اونی مصدق
[۱] صوفیه افلاطونک بو « فکر » لری اعیان ثابته نامیله قبول ونقل اتمش .
فلاسفه اسلام مامیات دیه ترجمه ورد اتمش . شرح موافقه باقیکنز : المامیات
هل می بموله ام لا ؟ ...
[۲] حروفینک حقنده کی تبتامه بناءً برآز یازمشدم ؛ پروفور براون کبریمچه
طبع ایندیریور .

بولونور؛ چونکه فکر هر شيك اساسی در . قوانین طبیعتی بولق؛ سرار
خلقی کشف ایتک ایچون زمانز علما وفلاسفه سنک ظن ایتدیکی کبی تدقیقات
تجربیه ده بولونق لازم دکل، قیاسات منطقیه کفایت ایدر . چونکه طبیعتک
سرار وقوانینتی کشف ایتک، طبیعت دیدیکمز اوفکری، اودوشونجه یی
تکرار دوشونمکدر .

ایشته تلخیص ایدرک عرض ایتدیکم بوزوزک فلسفه نك ایده آلیم
نامنه ماهیت حقیقیه سی همان بوندن عبارتدر؛ منطق ایله تجربه بحثده
هغل تماماً سقولاستیق در؛ زیرا اوزمانر «*Méthode* = اصول» ده
اساس منطقی هر شیئه تقدیم ایدوب تجربه اهمیت ویرمه مک ایدی .
هغل بو فلسفه سیله قانتنک شا کرد عرفانی اولق اداسنده در؛
«قانت» له «ایده آلیم ترانساندانتال *Transcendental*» دیدیکی فلسفه
بولافرنلکه بکزمز . هغل منطقله نه کبی حقایق استخراج ایتمش ایسه
تجربه فیه صراحتاً بطلانی اثبات ایتشددر .

شمی «بحث وجود» ده اعتقادی بومرکرده اولان برفیلسوفک
یاه چنی تصنیف علوم نصل اولور ؟.. باقیکز :
هغل فلسفه یی اوج قسمة آیریور :

اولا : منطق . بوعلم ، حدذاتنده فکرک «*Idée pure* = فکر صرف»
ک یعنی ، هر فکرک بر مضمونی وارد ریا ؟... ایشته اومضموندن مجرد اولان
فکر محضات موضوع بحث اولدینی علمدر . «یلم اولیه برفکر محض
وارمیدر؟» ثانیاً : «فلسفه طبیعت *Philosophie de la nature*»
که بوده فکر محضک اکتسا ایتدیکی اشکال وصورى تبع ایدر؛ اوفکر
منزهک طبیعت صورتنده کورون هیئت متحجره سنی موضوع بحث ایلر . [۱]
[۱] بوهتقارک صوفیه و بناء علیه وجودیه اسکندرانویه تماماً توافق
ایتدیکی ظاهر در .

او چنجیسی: «فلسفه عقل = La philosophie de l'intelligence»

در. بوده او فکر محض کندی سنک رجوع و انعطافی اعتباریله کیفیات و حقایقی تتبع ایدر.

بو اوج قسمدن ایکنجیسی یعنی فلسفه طبیعت بر چوق تقسیماته اوغرا-
یه رق قنون طبیعی بی تولد ایلشدر. منطق «عملی قسمی اوله جق!»
فن ماکنه، حکمت، حکمت عضویه «فیزیولوژی و امثالی علوم حیاتیه
اوله جق!» علم روح والی آخره!..

بو تصنیفک کړک علم، کرکه اصول علمه ذره قدر تأثیری اوله ما-
مشدر. کچلم. بالکیز مغلق و معقد بعض بوش فکرلر اوزرینه مبنی اولان
بو فلسفه ده اک زیاده ذهنلره ساحرانه. بر تأثیر اجرا ایدن کیفیت
الحق مغلق و شاعرانه بر مبهمله نوعما اسرار انکیز اولسی ایدی. انسانک
ذاتی، حقیقتی بر فکر در. طبیعت شجر اتمش جمله افکار در.
موجود ایدن هیچ برشی یوقدر که فکرک مادیت شکنده کور و نمسندن عبارت
«بر خیال باطل و بر ظل زائل» اولسین!... ایشته بوتون کلاسانی
«شعبه = Fantasmagorie» دن عبارت کوسترن بو فلسفه غریبه قرون
وسطی یادکاری اولقله برابر شاعرانه بر خیال اولدوغی ایچون بر چوق
خیال پرست ذهنلره خوش کور و نمش و اونلری مفتون و مسحور ایلشدی.
اوصره لرده علومی معقول بر پلان اوزره تصنیفده دوام ایدن علما
سلسله سی کسبله مشدر.

دوقور «نیل آرنوط» Physics = حکمیات نام اثرنده بر
تصنیف علوم ترتیب ایلشدی «۱۸۲۰ سنه میلادی سنده ا». بو پلان
زمانه ججه مقبول اولان معقول تصنیفات ده موافق اولدوغی ایچون پک
شهرت کیر اولمشدر. طبیعتده وجودی تحقق ایدن درت بویوک قانونه

استناداً دوكتور آرنوط فنونى درت بويوك شعبه تقسيم ايدييور: حكمت
طبيعيه ، كيميا ، « علم حيات = Biologie » و علم روح رياضياتى مقدمات
كبي تلقى اينديكندن علم كيات ناميله نظر اعتباره آير وديكر درت علوم
اصليه ايجون لابل اولان علوم معاونه دن عد ايلردى . الحاصل رياضياتى
بالذات علوم اصليه دن اولوق اوزره دكل علوم آليه دن صاياردى .
دوكتور آرنوط علم ايله صنعت آره سنده كي فرقى ده حقييله تعيين
ايشدى « Survoy of human progress = ترقيات بشريه نك دوام
وبقاسى » ناميله يازديقى اثر معتبرده بو فرقى ده زياته ابراز ايش و فنون
مجرده ايله غير مجرده آره سنده كي حدفاصل ده تعيين ايشدى ؛ بو فرقك
تصنيف علومده نه درجه لره قدر اهميتى اولدوغنى يقينده كوره جكن .
دوكتور آرنوطك « Concrète = غير مجرد » ديديكى علم بالذات اشيا
حقنده كي علمزدر . [۱] مومى ايله بو صنفه مثال اولوق اوزره هبئت
جغرافيا ، معدنيات ، طبقات ، نباتات ، حيوانات ، تاريخ بشر كبي علملى
ذكر ايدييور . بونلرى فى الحقيقه بو كونده اويله تلقى ايدييورز .

« سپنسر ، قونت ، ليتره ، بهين »

بودرت فيلسوفك تصنيف علوم حقنده مناقشاتى . سپنسر ايله قونتك تصنيفى . —

مشهور اسكلز فيلسوفى « هربرت سپنسر Herbert spencer »
مولد علم « Genesis of science » عنوانيله تيمش سكران صحيفه لك برار
يازمش و ايلك دفعه اوله رق « ۱۸۵۴ » سنه ميلاديه سنده طبع ايتديرمش
ايدى . بو اثرده حكيم مشارايله « علم = Science » ديديكمز جمله معلوماتك
[۱] بو Concrète تعبيرنك مقابل معادلى بولونه مدى . بر حاشيى « باسرها »
يعنى تشكيل روابطى ايله برابر مطالعه ايتك « Etude concrète » ديمكدر .

عوام « بیلگی » سندن ماهیه فرقلی اولمادیقی ادعا ایتمکله برابر معلوماتک
 « علم » تعیرینه شایان اوله یلمسی ایچون ، برجهت جامعیه ایله بدض
 اصوله مربوط و مرتب اولسی اقتضا ایتدیکنی لایقیله آکلامش ایلی .
 بومهم رساله ده سپنسرک صرف کندینه مخصوص برسیاق نظری ،
 و اونقظه نظر دن استدلالانی واردرکه بونصیف علوم مجتهده فوق المأمول
 براهمیت مخصوصه یی حازدر . زیرا انکلیز حکیمک اوغوست قونته
 نیچون ونه یوزدن اعتراضه مجبور بولوندیقی ایضاح ایتمکله برابر ، کندی
 تصنیف علومنک نه پیلان اوزرینه موضوع اولدیغی ده کوستیرر . بناءً علیه
 اسملرینی بوباک بالاسنده ذکر ایتدیکم شو حکما آره - سنده اوزون اوزادیه
 مناقشاته سببیت ویرش اولان بو « تصنیف علوم » مسئله سنی
 آکلایه بیلک ایچون ، او مناقشاته سببیت ویرن سپنسرک علم حقنده کی
 ملاحظات مخصوصه سنی تلخیصاً عرض ایتمکلم ضروریدر ؛ هم
 بوملاحظات اوقدر منطقی بر سلسله اوزره یوروتولش و تاریخ فنون دن
 اقتباس اولونان امثله بارزه ایله تأیید ایدلشدرکه ، انسان صره سیله
 اولری تعقیب ایدرکن نتیجه حکمه ذهنی حاضر له مش بولور ، و - اکر
 اوغوست قونتنک تصنیفی اولجه کورمش ایسه - سپنسرک اوکا نیچین
 ونصل اعتراض ایده جکنی تیقن ایلیه یایر . بوکوچوک رساله اوقدر
 کوزل یازلمش در !

سپنسر ، علی الاطلاق علی تجربه بشر محصورلی اولوق اوزره قبول
 ایدن حکم سانددر . بالطبع اسباب عام ، بو حکیمک نظر ند « حواس =
 Sens » در . عادی مناسیله علم یعنی بیلگی ، هر کسده آز چوق واردر .
 چو چوقلردن طوتوکنز اک جاهل آدمیره و اثر نیجه قدر هر کس بدض
 « معلومات یقینه = Connaissances positives » صاحبی در .

اصطلاح مناسبه علمه « Science » اساس اولان معلومات يقينيه نك صفت كاشفسي ، بعض مقدمات واسطه سيله نتیجه يي قطعاً يقين ايدنه ايتك اقتداريني « Exakte prévision » وير- مسيدر . منع مافيه معلومات عاديه ايله فنيه آراسنده قطعي بر حد فاصل تعيني بمكن اولماقوله برابر ، ينه بالفعل بوايكي جنس بيلكي بردكلدر . اوخالده بونلرك آره سنده تماس نقطه سي نه اوله بيلير ؟ سؤاله جواب اولوق اوزره سپنسر « يقينيات حسيه » قيلندن اولان معلومات بسيطه در ؛ ديرر ، وفرضا بر خدمتجي قيزينك ، آتش ياقاركن دومان حصوله كله جكني واو آتشك صوبي غليانه كتيه جكني قطعاً « يقين » ايله بيله جكني مثال اوله رق ذكر ايدسيور . البته بونتايجي يقين ايتك كوچ برشي دكلدر .

« زيرا بو حادثاتك اسبابي نه او قدر كيزلي نده او قدر بعيددر . »
 ديه ايضاحات ويريور . ديتك ايستيوركه امور حسيه ده بديهياتي يقين ايدنه بيلمك هر كس ايچون ممكن ، بر علم قطعيدر . لكن حواسمزه در حال ادراك ايدمه جكمز بعض حقايق واردركه اولرده بديهياتدن صاييلير ؛ فقط حس ايچون بديهي دكلدرلر ؛ عقل ايچون وحساب نظرند بدهاتلري ثابت اوله بيلير . بو قيلدن معناه مثال ايتك ايچون سپنسر ، فرضا فلان زمانده بر خسوف وقوعه كله جكني حسابات ايله تقدير و يقين ايدنه بيان علماني ذكر ايدسيور . ارتفاعي معلوم اولان بر طالعك ته سنه بر بارومتر و چيقارلديني زمان جيوه ستونك معين بدرجه يه نزول ايدنه جكني قطعياً تقدير و يقين ايتك احتمالي ده ينه بو قيلدن بر مثال اوله رق بيان ايدسيور .

صوكره بوتون بو مثاللاردن بر نتیجه فكريه چيقاربيوركه ،

ایشته اوفکر، اصطلاح معناسی اوزره علمك صفت كاشفه‌سیله تعریفیدر. حواس ظاهره ايله آنی اوله‌رق ادراك اولنه‌میان واسبابی هم قاریشق هم‌ده کیزی بولان حادثات معضله‌ده قطعاً نتیجه‌یی تیقن ایده‌یلمك علمك صفت كاشفه‌سیدر. بوده «تقدير = Measure» ايله اوله‌ییلیر بو‌تقدیر ابتدای امرده «مهم = Vague» در. یاغمورك بولطله مناسبتی آکلامق، آيازی کچه‌لرایله چيك حصولی آره‌سنده بر رابطه‌ی سببیت بولوندوغنی - بلا‌تعیین شرط و سبب - سزمك کی. لکن تجارب تکرار ایتدکجه‌ی تقدیر ده‌ا زیاده‌تعیین ایدرك «کیفی = Qualitatif» ایکن «کی = Quantitatif» اولور. ایشه اووقت معلوماتن «فن» صورتنه‌گیرر و عوامك یلکینسندن آری برشی اولور. شو‌حاله «فن» محاکمات ذهنیه واسطه‌سیله دائرة ادراکات حسیه‌مترك توسعندن بشقه برشی دکلدر. جمله‌سیله‌ی سپنسر ملاحظاتی تلخیص ایدیور. اوندن صوکره مقیاسك و علی‌العموم وزن و تقدیر ایتك خصوصنده حواسمه‌یاردیمی اولان بالمله‌آلات و ادواتك کشف و اصلاح اولونمی فنونك دخی موازاتاً ترقی ایده‌کلدیکنی ادعا ایدرك مثاللر ایرادیله بوادعاسنی تأیید و تحکیم ایدیور. بو‌کون علمانك بونده‌شبهه‌سی ذاتاً قالمیشدر. فقط سپنسر بو‌تفصیلات ايله یالنکز - اربانجه - معلوم اولان برشیئی تکرار اعلام ایتش اولق ایسته‌میور؛ تصنیف علوم مسئله‌سنده فنونك زمان نشترینی بعض کشفیات ايله علاقه‌دار اوله‌رق کوستریبور و اوغوست قونتك تصنیفه اساس اولان کیفیتی - کد شیمدی ایضاح ایده‌جکم - حکمسز براقق‌ورد ایتك اچون، ایلربنده بسط ایده‌جکی تنقیداته ذهنلرك قابلیتی حاضرلیور.

اوغوست قونت، تصنیف مسئله‌سنده معقول برزمین بولوب طبیعی

برسلسلهء تكامل تعقيب ايدرك بر ترتيب منطقي اوزره فونه تقسيم ايتك
 ايجون دوشونمش وفونك « Positivité = يقينيت ، قطعيت » اعتباريله
 يكديكربنه تقدمني نظر دفته اتمش ايدى . فونك تاريخ تكاملنى دخى
 اشهاد ايدرك دها زياده وضوح ايله درجه يقينيت و قطعيت ، شعبات عظيمه
 علوم دائره - سنده تحقيق اتمشدى . علم بشرك تكاملنى ايله تقسيم اعماله
 اوغرامسى اويله كيشى كوزل اولمامشدر ، ظنى تايد ايدى جك دليلار
 كشف ايتدى ؛ و تاريخ ترقيات علميه دن بودليلارى استنباط ايلدى .
 كوردى كه فى الحقيقه ، هر درلو معلومات بدايت امرده مابعدالطبيعيات
 ده نيلن كهكشان افكارده - بر جرثومه شكلند - مندمج ايكن يواش
 يواش اوبولوطدن آيرلمش وباشلى باشنه بر عالم اوله رق تشكىل اتمشدر .
 فصل كه كتله شمسيدن كره ارض ايله سيارات آيرلمش ايسه ! ... فقط
 علومك ، مابعدالطبيعات ديديكمز بوهرج ومرج معلوماندن بويه بر
 ايكيشر آيرلمسى دخى اترصادف دكلدر . اوندهده بر ترتيب طبيعى وار .
 رياضيات كيمادن اول آيرلوب تشكىل اتمش ؛ اخلاقيات وياخود فن
 اجتماعى وياخود علم ثروت رياضيات وهندهسه و حكمت طبيعىدن اول
 كسب استقلال ايدى مامش وايدى مزمش ! ... ايسته علومك تاريخ تكاملنى
 تتبع ايتمكه مشاعده ايلديكى شو كيفيتى اوغوست قونت ، بر قانون
 طبيعتك مقتضيات احكامندن اولمق اوزره قبول اتمش و بر ترتيب طبيعى ده
 عمده اولان حقيقتى تعيين ايتك ايسته مشدر كه اوسايده نچين رياضياتك
 اك اول وفون سائر نك دها صوكره كسب استقلال ايدى بيلمش اولدقلى بنى
 - سبب حقيقيسنه اسنادا - تعريف ايدى بيلسين وبوسلسلهء مطرده يى ،
 بر ترتيب طبيعى بى تصنيف علومه اساس اتخاذا ايله بيلسين .
 ايسته قونتك ذهنى بومسئلهده اشغال ايدن محاكات واومحاكاتك

جریان منطقین کمال وضوح ایله عرض ایلم . شیندی بر ترتیب اوزره
علومک ظهور واستقلالته سبب اوزره قونتك بولدوغی حقیقت نه ایتش ؟
اونی ده تعریف ایلم :

نچون ریاضیات اول آریلوب علی حده بر علم اوله رق تشکل ایتش ؟
قوانینی اک اول کشف اولونمش ده اونک ایچون ! ... احوالده نه دن
قوانین ریاضیه سائر قوانین طبیعی دن اول کشف اولونه بیلش ؟ ... ریاضیاتک
موضوع بحث ایتدیکی کیمات معین ودها بسیطدرده اونک ایچون ! .. بناء
علیه کائنات مادیه و محسوسه یی تشکیل ایدن حادثات میاننده الی بسیط اولان
صنف وقوعاتی موضوع بحث ایدین علمر ، دها آز زمانده ، دها زیاده
سهولته قوانین عمومیه کشفنه موفق اولورلر وهانکی عام بو کشفیاته اک
اول موفق اولورسه اک اول او ، « Positive = قطعی وثابت و صحیح » بر عام
اولور . ایله اولونجهده سائر علوم دن اول « تمایز » ایدر .

ایشته قونتك ایکنجی درجهده ذهنی مشغول ایدن سلسله محاکماتک
صورت واضحه سی بودر . فقط ، نچون بعض ساحه معلوماتده قوانین
عمومیه دها چابوق ودها سهولته کشف اوله بیلور ؟ ...

قوت بؤکاده جواب ویریبور ؟ : الی بسیط والی عمومی اولان حادثات
طبیعیته ک قوانینی سائر حادثات دن دها بسیطدر و بویه اولان قوانینی
کشف ایتک دها قولایدر . « دیور .

ارچونجی سلسله محاکماتی ده بودر . قونتك تصنیفده مسالکی
بر محاکمات متسلسله نتیجهنده کشف ایتدیکی شو « حقیقت » اوزرینه
مبنی در . بوفلسوف ، ساحه اعلای اعتباریه قوانین طبیعیته نفوذ حکمنی
نظر اعتباره آلیور و عمومیت ، خصوصیت نقطه نظرندن مطالعه ایدرک
شامل اوله بیلدکری حادثاتک وسعتنه نسبتله بر ترتیب یایور و تصنیفده

اوترتيك سلسله متعاقبه سنی كوزه تیور . ایضاح ایدیم :

حکمت طبیعیہ قوانینی ، « عمومیت = Généralité » اعتباریله
 « بیولوژی » قوانیدن دها کنش بر ساحه حادثاتی شاملدر . زیرا
 حکمت طبیعیہ قوانین عمومیه سی ایله حادثات حیاتیہ دن برچوقلرینی حتی
 هپسنی تعریف ایتک ممکندر . فرضاً «ضمیمه یقینی » حلول Osmose ، ایله ،
 عضلاتک « میخانیزمه » سنی مانیوهلا قانونلریله ، تنفس حادثه سی
 غازاتک موازنه قانونلریله الخ الخ تعریف ایتک ، ینی بیولوژی دائره سنده
 بولونان بو حادثاتی « حکمت کیمیا = Physico-chimie » حادثاتیه
 ارجاع وقوانین عمومیه حکمت ایله ایضاح ایتک ممکندر . فقا عکسی
 ممکن اوله ماز ؛ یعنی حادثات حکمیه وکیویه بیولوژی قانونلری تعریف
 ایدیمز . بئذک فن ماکه قانونلری ، حکمت وکیما حادثاتی تعریف
 ایدیمز درجه ده واسع وشمولی در . بونک کبی ، عینی علم دائره سنده
 دخی حادثاتک جنس وصفه کوره قوانینک - عمومیت وخصوصیت
 اعتباریله - بوترتیه تابع اولدینی بدیهیدر . شدت قانونلری دایم مسافه تک
 مریعلیه معکوساً متناسب در وعمومیدر . حالبوکه موازنه مایعات قانونلری
 اجسام صلبه حادثاتی تعریف ایدیمز . ماریوط قانونی ایسه « که قانون
 بیله دکلدر . » یالکز غازاته وغازاتک تضیق تحتیده تحولات حجمیه سینه
 مخصوص بر قانوندر . بناء علیه دائره شمولی نسبه بک طاردر .

شو صورتله نظر تنقید و تحقیقه آلتان قوانین طبیعیہ تک جمله سی وائعا
 « عمومی Général » در . فقط شامل اولدقلری حادثاتک جنسنه نسبتله دائره
 شمول و عمومیتلری فرقلیدر . ایشه قونته « Généralité croissante =
 عمومیت متزایده » و « Généralité décroissante = عمومیت متناقصه
 تعیرلری وضع ایله تعریف و بیان ایتک ایستدیک کفیت بودر و تصنیف

علومند. اساس اتخاذ ایتش اولدوغی پلانک مابه‌الاستادی اولان کیفیت دخی بودر. سڭسر بوکا اعتراض ایتش وهکسلی وسائر انکلیز حکمای مشهوره‌سی دخی سڭسری تأییداً قوتی تنقید ورد ایشدر. شیدی قونتک تصنیف علومنی مختصراً عرض ایدوب سڭسرک تقداتی ده خلاصهً بیان ایدیم : اوغوست قونت « Cours de philosophie positive » یعنی فلسفیات یقینیه [*] درسلی نامیله ، اون ایکی سنه طرفده « ۴۷ — ۱۸۳۰ » برسلسله آثار وجوده کتیرمش ایدی . بواړ حقنده ، تصنیف علوم وسیله‌سیله بیان ملاحظه ایدن پروفیسور « بهین » ، بعض احکام اساسیه ببناء هم عمومی بر تصنیف علومدر ، همدک انجیه تقسیمات قدر تفصیلات واردرد دیور .

اک اول قنون مجرد ایله قنون غیر مجرد آرسنستکی فرقی قطعاً تعیین ایدوب برچوق مثاللر ایله ایضاح ایدن قونتدر ، مع مافیله « مجرد » تعبیری بشقه معنایله تلقی ایدوب بشقه درلو آکلامش اولدینی ایچون [*] « Positive » تعبیری شیدی به قدر فناترجه ایشلر ، مثلا Philosophie positive = فلسفیات ثابته ترکیب نری ایله ادا ایداشه ، که معنایی به قدر . بوراده « پوزیتیو » یقینیات دیمکدر . بزده تعبیر معادلی بودر Les positivistes ؛ اهل یقین دیمکدر . فقط بزده بوتعبیر بوجهله منطقه محصر قالمش اولدینی کی دیگر طرفندنده محورات صوفیهده سوء استعمال درجه‌سنه واریدر ایش ایدیکندن قوللامسی بلکه موجب تشویش اولور . اوندن صوکره بوتعبیرک مقوقده معنایی بر آر بشقه در « موضوع لفظی ایله ترجمه ایدیلیر . اووقت طبیعی مقابلیدر « حقوق موضعه » Droits positifs « کی ؛ الخ . فلسفهده « Négatif » مقابلی اوله رق دخی دخی قوللانیلیر ، Propriété positive کی که اووقت بر « کیفیت وجودیه ده ترجمه‌سی ده موافقدر « Négatif » دخی عدمی ایله ادا ایدیلیر . اسکی کتابلر مننده اک مشهور اولان بو ایکی تعبیردر . مثبت منفی تعبیرلری ده واردر که فرانسرجه دن ترجمه‌در . بوکون اونورده لازمدر چوکه مثلا حکمتده Electricité négative تعبیری « عدمی » دیه ترجمه ایده میز زیر معدوم دکل الکتریتی مثبت قدر موجوددر بورا ، دده منفی دعیلی بز .

سپنسر ايله آرم لر نده سوء تفهيم وقوعه كاشدر؛ قونت « تجريد = Abstraction » ايله « تعميم = Généralisation » كيفيتي برطوتوبور. حتى تعميم تجريدك نتيجه ضروريه سبدر ظن ايدسيور. بوطن برچوق حكمايى عيني خطايه دوشور مشدر. بويوك آنسيقلوپه دى ده Fonsehrine بويك كاشلقدن قور توله مامشدر بودقيقه مهمه يى ده آكلايه كم كه سپنسر ايله قونت آره سنده محدث ايدن اختلاف نظرك سبب حقيقى سنى ادراك ايدم بيله لم.

سپنسر تصنيف علومك آلنجى صحيفه سنده « مجرد = Abstrait » و « غير مجرد = Concret » تعبيرلرينك اهميتندن بحث ايدرك شوسوزلر ايله اختلاف نظرى ايضاح ايدسيور: « بويوكى تعبيره نه معنا ويرد يكى بيان ايتك لازمدر؛ زيرا اونلر بعض دفعه بشقه مغالار ايله ده تلقى ايدلشدن. قونت علومى مجرد اولق اوزره تقسيم ايدسيور؛ فقط بوكلملر ايله تعيين ايتديكى تقسيمات بنم بوراده كى تقسيماتمن بوتون بوتون بشقه در. بعض علومى تماميله مجرد، ديكرلر نى ده تماميله غير مجرد اولق اوزره تلقى ايدم چكى رده قونت آرى آرى هر علمى قسماً مجرد و قسماً در غير مجرد عد و اعتبار ايدسيور. اونك نظرنده بر « رياضيه مجرد = Mathématique abstraite » برده « رياضيه غير مجرد = Math. concrète » وارد و هر عام ايچون حقيقت حال بويله در. قونت بو خصوصه ايضاحات آتیه يى ويريور. هر جنس حادثاته نظراً ايكي نوع علوم طبيعه وارد. بر قسمى مجرد و عمومى در. بونلر هر درلو احوال ممكنه بى نظر اعتباره آلهرق صنوف مختلفه حادثاته قوانين شامله يى كشف ايدرلر؛ او علومك موضوعى بودر. ديكر علوم دخى غير مجرد، « خصوصى = Particulière » و « تعريفى = Descriptive » در. بونلره بعضاً « فنون طبيعه خاصه Scien. nat. proprement dites » ديرلر. و قوانين مجردك تاريخ

موجوداته تطبیقندن طوغمشدنرلر . آکلاشیلیورکه قوت بوجرد و عمومی تعبیرلری عینی معناده قوللانمشدنر . خالبوکه بونلرک بشقه بشقه معنالی وارد و بوفرکک تمییدنده بوجنمز ایچون اهمیت وارد . « مجرد » کلیسی بر حادته خصوصیه‌نک بالجه شروط و ظروفندن آری دوشونولن بر کیفیت حقنده قوللایلیر . عمومی تصویر ایسه بر جوق کیفیات متشابه‌یی ذاتنده تلخیص ایدن بر حادته کلیه ده‌نیلیر .

سپنسر بوسوزلرایله مختلف فیه‌اولان نقطه‌یی ایضاح ایتدکن صوکره مثال‌ده کتیریور . مجرد اولان بر شیدک آلیق ماهیه تصویری نمکندر ؛ فقط عالم خارجی ده حقیقی یوقدر ؛ هم هر مجردک عمومی « کلی ! » اولسی لازمکمز دیور . فرضا ضیانک خط مستقیم اوزره انتشاری قانونی بر کیفیت مجرد بیان ایدرکه عالم حقیقی ده هیچ وقوعی یوقدر . ضیا دایما انکسار ایدرک انتشار ایدیور ؛ چونکه مطلقیت اوزره متجانسی بر محیط اولمی که ضیا خط مستقیم کامل اوزره انتشار ایده ییلین ؛ اوندن ماعدا منبع ضیا بر نقطه هندسیه کی اولمی که بوده هیچ ممکن دکل ! ... بر نصف دائرة ایچنده رسم اولونان زاویه زاویه قائمه در ؛ دعواسی بر حقیقت مجرد بیان ایدر . زیرا بودعواده موضع بحث اولان زاویه لر ایله نصف دائرة نرم و سائط ماده ایله رسم ایده بیلدیکمز دکل مکمل ، خیالی اشکالدر . یعنی حقیقتده وجودی یوقدر .

سپنسر دها بر قاچ مثال عرض ایتدکن صوکره بوحقایق مجرد اوقدر عمومی دکلدرکه دنیاده برنت مثال بیله کوستریله مز . دیمک اولیورکه هر مجرد عمومی و کلی دکلدر . دیور صوکره ده غیر اولان حقایق کلیه ، مثال اولمق اوزره : ذوی الفقرات اولان حیواناتک همسی مضاعف بر جله عصیه به مالکدر . ذات‌الایدایو بطورک جمله‌سی قانی صیاق حیواندرنددر . قضیه‌لری ایلری

سورييور . و بونضا يانك ناطق اولدوغى حقايق كليهي هر زمان عالم خارجيده
 بالتحقيق كورمك نمكندر . چونكه مجردات فكريه دن يعنى معقولات ثانيه دن
 دكلدرلر . دييور كه تماميله حقي واردر . مجردوكلى تعبيرلري آره سنده من وجه
 عموميت و خصوصيت واردر . يعنى بعض مجرد كلى و بعض كلى ره مجرد
 اولور ؛ يوقسه مطلقا مجرد كلى ديمك دكلدر . سنپسر يالكز نصب عدد-
 يه يي هم كلى همده عيني زمانده مجرد اولان حقايق غير ماديده دن اوله رق
 كوسترييور ؛ فقط مجردات كليهي الحق بونلدر دييور .

ايسته قونت وسنپسر علومى اول مجردوغير مجرد نامريله ايكي بورك
 صنفه تقسيم ايتكمده متفق بولونمقله برابر ، بوتعيراتى بشقه بشقه معارله
 تنقى ايتلس اولدقلرندن هرايكيسنك تصنيفيه برر صورت ديكرده واقع
 اولمشدر . يوقازيده عرض ايتمش اولديقم وجهله قونت علومك قوانين
 مجردهنى نظر اعتباره آله رق اولرك ساحة شمولي ملاحظه ايتمش ،
 و عموميت متزايد و متناقضه ترتيبى اوزره علومى تصنيف ايتلس و بوترييك
 هم تاريخ تكامل علومه همده علومك او تكاملده تعقيب ايتديكي
 « سلسله طبعيه يه توافق ايتديكى قويا ظن ايتشدرد . سنپسر بوظنك
 موافق نفس الامر اولديغى و قوانين عموميه مجرده نك هر شيدن صوكره
 يعنى حادثات ماديه طويلانوب نتج اولوندقدن صوكره استخراج اولونه ايتلس
 ايتديكى مقام تعريضده سرد و بيان ايدرك تاريخ علوم دن وبالخاصه دوقنور
 « وويل Vhevell » ك اثر معروفندن مثاللر كنيره رك دعواسنى تأييد
 و تحكيم ايتشدرد . بواثله مهمه اوقدر متنوع و متعددرك بوراجه جمله-
 نقل ايده ميه جكمه تأسف ايدرم . يالكز جمله سنك متضمن اولدوغى معنای
 حقيقى خلاصه بيان ايده يم : علومك احكام شاملهنى برر دستور
 موجز شكلنده افاده ايدن حقايق مجرده بر چوق حادثات جزئيه دن

استقراراً استدلال اولونمیشدر . ریاضیاتك نسب مجردة افاده ایتزدن اول اعدادك ال و آفاق یازمقلرندن عبارت ایدیكنی تدقیقات تاریخیه اثبات ایتدیكنی کی بوکونکی اقوام وحشیه نك اصول و تعبیرات حسابیه لری ده کوستریور . اوندن ماعدا هندسه بوکونکی هندسه اولوبده درلو درلو تقسیماته اوغرامازدن اول طوپراق اولچمك علمدن عبارت ایدی؛ اسمك دلالت لفظیه سی ده بونی اثبات ایدر . اسکی مصریلرده بودرکده ایدی؛ بو حادئات ماده و غیر مجردة نك تبعی سایه سنده بر خیلی نسبتلر کشف اولونمش واونلر آراسنده دها مجرد و دها شامله رابطلر بولونمش و هندسه اوزمان بر علم مجرد حیثیتی احراز ایده نیلشدر . فن ما کنه ایچون دخی اویله؛ آرشیدمانیوه لا قانونلری کشف و تعیین ایتزدن اول عالم مانیوه لان استفاده ایدیوردی . اسکی مصریلرک قارناقده، تبده بر اقدقلری کتابلر پالانفه و مانیوه لا استعمال ایدلیدیكنی کوستریور . هر علم ایچون حقیقت حال بویله در؛ تجریداً بر قانون کشف ایده بیلک ایچون یالکز ذهن بشرک بر درجه تکاملی اقتضا ایتمکه اولماز . بر چوق حادئات جزئیه دخی تجربه ایله تحقیق اولونوب قیاس و تصنیف ایدمك لازمکیر که جزئیات حوادثدن قوانین کلیه استخراج اولنه یاسین . بناء علیه قونتک ادعاسی یاکلش بولوروز . سدنسر حقلیدر؛ قونتک کمالات فیکریه سنی اصول فلسفه ده اساساً پلاننی سدنسر تقدیر ایتمکه برابر خنالنری کمال نزاکتله تنقید و اصابت ایتشددر . قونتک عمومیت مترایده ترتیبی اوزره تصنیفده اولا « ریاضیات » کلیر و ضوکره صره سیله، هیئت ، حکمت طبعیه ، کیماء، فیز یولوژی « حکمت اجتماعیه = Physique sociale » واردر . قونت بو ترتیبک سلسله طبعی علومه یعنی تاریخ تکامل علمی ده هر فنك زمان واستقلال اعتبارله تقدمنه توافق ایتدیکنی ادعا ایدر که حقیقت پك طوغرو دکلدر . هیئت فنی

الحق جاذبه قانونی كشف اولونیدن صكره الكعمومی والذ مجرد برر نسیب اوزرینه مستند بر علم اولابیلدی ؛ بوشكف ایسه آنحق ایکی عصر اول واقع اوله بیلمشد . حالوکه حکمت طبیعی احکامندن اولق اوزره غالیله نك حتی آرشیمنك كشف ایتدیکی قانونلر واردر که جاذبه قانونندن عصر لرجه اول تعین ایلشدر . والی آخره .

سینسر قونتك بو خطاسنی بر سبب پسقو لوزی به عطفاً تعریف ایتك ایچون درت صحیفه قدر ایضاحات ویرمشدر که — صحایفمرك محدود اولسی حسبله — بورایه عیناً نقل ایدمه جگمه متأسفم ؛ خلاصه حکمی شودر : قونت Objectif یعنی بالذات حادثاته نظرله برتصنيف ترتیب ایتامش « متافیزیق » برسیاق نظر تعقیب ایلشدر . دیور ؛ فقط بنم آکلادیغمه کوره متافیزیق تعبیری سینسر یرنه قولانماشدر ؛ « Subjectif » یعنی نفسی دیمك ایتدیکی شوسوزلرندن واضحاً آکلادیلور : « انسان کندی عقلنی طبیعتك مقیاس و معیاری عند ایدمگشدر ؛ قونتك ده خطاسی بودر . کندی ذهنتده قوانین طبیعیك و معلومات مرتبهك برسلسله منطقیه سی اولدوغی ایچون طبیعت ده دخی اوله برشی واردر ظن ایلشدر . » دیور که بوسوبژه قتیوزمك بر صورتیدر . وسقراطك معاضری اولان پروتاگوراس بر دستور شکنده افاده ایتمش ایدی .

سینسر ، عظیم بر « شبکه = Plexus » اولق اوزره تلقی ایتدیکی حادثاتی ایکی درلو نظر اعتباره آلیور . اولاً : بالذات حادثات ؛ ثانیاً : آرلرنده کی نسب وروابط ۱ .. وقوعات جاریهك زماناً عرض ایتدیکی رابطه « نسبت توالی = Rapport de succession » و مکاناً عرض ایتدیکی رابطه ده دخی « نسبت میت = Rapport de coexistence [۱] » [۱] معیت تعبیری فلاسفه اسلام آرمسند زبازد اولشدر و بومناده مستملدر . دور تقدیمی دور معی تعبیراتی مشهور در .

دیوور کہ ہواوتہ دہری متأخرین فلاسفہ نظرندہ معتبردر . فکرنبجہ زمانہ
 بونسبت توایدن بالتزیه ، ذہندہ منعکس بر « فکر ت مجردہ = Idée
 abstraite » در . مکان نسبت معیندن تنزیه ایلہ حاصل اولمش بر فکر ت
 مجردہ در .

سپنسرک تصنیفندہ اصل مهم عدایتدیکی فرققر بونقطہدن باشلر .
 چونکہ بالذات حادثاتی تتبع ایتمک باشقہ ، حادثات آردسندہ جایگیر اولان
 نسب زمانیه ومکانیهی تتبع ایتمک باشقہدر . مثلاً مکاندہ داخل اولان
 اشیانک خواصی وکیفیات ذاتیهسی ایلہ برابر مادیتی موضوع بحث ایتمک
 بشقہ او اشیانک یکدیگریہ قارشی ابعاد و وضعیتی ، اشکالی ودها سائر
 نسب مختلفہی موضوع بحث ایتمک بوسبتون بشقہدر . بالجلہ حادثاتک
 ظروفی اولان زمان ومکانی واونلردہ داخل اولان نسب وروابطی
 موضوع بحث ایدین علمر ، علوم مجردہ صنف مهمی تشکیل ایدرلر .
 بونلردہ ریاضیات ایلہ منطقدر کہ بالذات حادثاتی دکل ، حادثات آردسندہ کی نسب
 زمانیه ومکانیهی « ضروب مختلفہسی اوزرہ = Dans des modalités
 diverses » نظر اعتبارہ آیلرلر . ذات وقوعاتی اہمال ایدرلر « اشکال
 خالیہ = Formes vides » تبع ایدرلر . منطقدرہ برقیاسک شکلی معتبردر ؛
 فصل کہ ہندسہدہ برمثلتک ، برکرہنک ، بر اسطوانہنک خواص وکیفیات ایلہ
 مادیتک ہیج برعلاقہسی یوقدرہ واقصاحقیقت حالہ ، مثلاً ، کیفیت حرکتی
 مادہ متحرکہدر ، فصل وفک ایتمک ، برشیٹک شکل ہندسیہی کنلہ مادہسندن
 آیرمق ، متسلسلاً وقوعہ کان حادثاتی زماندن تنزیه ایتمک ہیج بروچہلہ
 ممکن دکلدر . فقط ذہن بشر ، مادام کہ حائر اولدوتی « ملکہ تجرید =
 Faculté d'abstraction » سایہسندہ برشیٹک شکلی مادہسندن منفک
 اولہرق تصور ایدہ بیلور ، وبرجسم تعلیمی اولہرق اوشکلک منحصرأ

ابعادنی، مساحتی و سایر خواص و کیفیاتی تبع وبالحساب تقدیر
ایده بیلور، بویکی مسائلی موضوع بحث ایدین علوم مجرد دیمک
طوغریدر؛ چونکه او علوم مجردات فکریه ایله مشغولدر؛ چونکه
موضوعاتی تشکیل ایدن « صور خیالیه = Rmes idéales » عالم حقیق
خارجی ده بدواتها موجود شیلر دکدر. ایشه وجه تعبیر سبب ده
بودر. شیمی شوسبیلره، شو ملاحظات فلسفیه ببناء سپنسرک تصنیفنده
برنجی جدول عموماً علمی بوجه آتی تقسیم ایدر :

یا حادثاتک صرف ظروف و اشکالندن بحث ایدر		علوم مجردہ بونلردر :	منطق ریاضیات
یا خود بالذات حادثانندن بحث ایدر . اگر ...		عناصرینی آیدر رق تبع ایدر سه هیئت مجموعی سیاه تبع ایدر سه	قسماً مجرد سماده غیر مجرد صاییلر فنون غیر مجرد اولور
			فن ماکنه حکمت طبیعییه کیمیالی آخره هیئت طبقات، بیولوژی پستیولوژی سوسپولوژی، اخ

حادثاتی قسماً تبع ایتک ویاخود مجرداً عناصرینی آییره رق تبع
ایتمکدن سپنسرک مقصدی شودر : فرضاً بر معامله کیویه ایله بر ترکیب
حصوله کلنجه یالکنز ذرات ماده یکی بر موازنه اوزره ترکیب ایش اولقله
قالباز؛ او ترکیب جدیدک حصوله کله بیلیمسی ایچون ضیا حرارت،
الکتریسته، مقناطیسیت کی قوای طبیعی نك دخی بر روی اولور. و بوتخیرات
هوب برابر، عینی زمانده وقوعه کلیر. شیمی بو حادثاتک انجق بر قسمی،
مثلاً تجلیات قوایه متعلق اولان قسمی موضوع بحث ایدین حکمت طبیعییه
« قسماً مجرد Abstraite - concrète » بر علم درکه سپنسرک تصنیفنده
ایکنجی صنف عمومی تشکیل ایلر. قسماً مجرددر؛ چونکه واقع اولان

حادثاتك هيئت مشخصه سنی دكل، عناصری آیره رق بر قسقی تتبع ایدیوره
کیساده بویه . حالوکه پسقو لوزی تأثرات و حادثات وجدانیه بی هویت
مشخصه سیله نظر مطالعیه آلیور نه کیم هیئت اجرام سماویه بی تحلیل
ایتمه رك هیئیه تدع ایدیوره . کرچه بعضاً تحلیل طفی یا خود سائر اصولره
مراجعت ایدیور سهده بونلر هپ تسهیل تتبع ایچون « مه تود » در ،
واسطه در ؛ یوقسه بوعلك غایه سی تحلیل اجرام دكلدر .

آلكساندره بین سنسره بونقطه نرده خبی شدتلی تعریضلره توجیه
تنقیدات المشردر . فقط « بهین » نقطه نظر اعتباریه اختلاف سیندن
یاكلمشردر . سنسره بوفیلسوفك تنقیداتی جوابسز براقه مشدر . الی آلتش
صحیفه طوتان بومناقشه بی دخی نقله امکان یوق . یالكز بو خصوصده کی
اختلافاتك سیننی عرض ایده یلك ایچون برایکی نقطه بی قیصه جه کوسترده یم :
« بهین » منطقك تربیالات قسمنده سنسرك صورت تصنیفی بش آلی
صحیفهده بسط ایتدكدن صوكره ، « ایشه بوتصنیف اساسنده بوندن عبارتدر
اوکا شووجهله توجیه تنقید ایده بیلرز » دیهرك اوزون اوزادیه سرد
تعریضات ایدیور ؛ مثلاً زمان و مكان حقنده « اشكال خالیه » تعیری
قوللائش اولسنه اول اسرده ایلدیشور ، و « آكلاشلدیغه كوره
» اشباح مادیه = Objets matériels « ایله علاقه سندن صرف نظر اولوندوغی
تقدیرده زمان ایله مكانه قابل تصور اوله بیله جكنه سنسرك قیاعتی وار
دیك اوله حق » دیوره كه سنسره بویه تعریض ایتك دقتسرك اژیدر .
چونكه سنسره مضمونسز فكر اوله میه جققی ههغل تصنیفنده بیسان ایتش
و تعریضات واقعه سنی بوااسه بنا ایلهرك ههغلی رد ایلشدی ؛ زمان ایله
مكانكده فصل بر فكرت مجرده اولدوغی تعریف ایلشدی كه یوقاریده
ذكری كچدی . هم بوراده زمان ایله مكانی اشكال خالیه حادثات كبی نلقی

ایتمک صرف اعتباری در. چونکه مسئله حد ذاتند مابعدالطبیعیاته-
 عائددر. تصنیف ایسه مابعدالطبیعیات دکل اصولده داخل بر بخنددر.
 صوکره، سڤسرك هیئت علمی غیر مجرد صنفه داخل اتمی ایله برابر،
 ریاضیه بی علوم مجرددن کوسترمنی «بهین» نظرند بر تناقض تشکیل
 ایدیور؛ چونکه هیئت ریاضیه دن استعانه ایتمدکجه اولماز. کذلک پسیقو-
 لوژی سڤسرك تصنیفنده فنون غیر مجرددندر حالبوکه بو علمدن احکام
 اساسیه سی اخذ وتلقی ایدن منطق فنون مجرددندر، بونصل اولور؟
 دیور. بهینک نه صورته یا کلتش اولدوغی شوتعریضاتندن مستبان اولور.
 سڤسرك تصنیف علومده موضوعات علومه نظر ایدیور؛ اگر بر علم
 حادثاتی هیئت عمومی و مشخصه سیله موضوع بحث ایدیورسه «غیر
 مجرد» در. زمان و مکان ونسب مجرد اعتباریله او حادثاتک ظروف
 و اشکالی مطالعه ایدرسه مجرد بر علمدر؛ اگر بر حادثاتک تمامیتی تشکیل
 ایدن قوا و عناصرک آنحق بر قسمی نظر تبعه آیرسه «Abstraite concrète»
 در؛ دیور. فقط بو علوم قطیعت حکم ایچون ریاضیاتدن، منطقدن، حتی بکدیکنندن
 استعانه ایدرک «Positivité» اعتباریله درجه تحمینی آرندیره بیلیر؛
 بو، اصوله عائد برشیدر. هر علم بدایتده غیر قطعی تجاربه منی بعض
 «معلومات کیفیه دن = Connaissance qualitatives» ایکن یواش یواش
 ریاضیه دن استعانه ایدرک تقدیرات کمییه موفق اولش و علوم صحیحه ثابته
 صیره نه کچمشدر. نه کم کیما عادی بر فن تجربی ایکن بوکون فنون
 قطعیه دن اولمقددر. فقط موضوع بحثی هیچ دیکشه مشدر. یا لکنر قطعیتی
 آرتمشدر.

ایشته «بهین» ک تعریضاتنده الک زیاده شایان اهمیت بوکی نقطه لری درکه-
 سڤسرك تمامیه رد اتمش و ایضاحات کافیله تصنیفی مدافعه ایلشددر.

یومناقشاتك جمله سی برقاج بوز صحیفه لك برطوته حتی ایچون نقل دن صرف نظر ایده جكم طبیعی ایدی ؛ حتی سپنسر تصنیفك دها اوج تابلوسی وارد . بوجدولار اوج بوبوك صنفك علومنی تفصیلاً عرض ایدر فقط صرف نظر ایدیورم . اساس تصنیف بوقدر جقمعروضاتمدن آكلاشیلیر . قونتك شاكردی « لیتره Littre » دخی سپنسر نازكانه برجواب ترتیب ایدرك ابضاحات ویرمش وخواجھسك تصنیفنده تفصیلات تالیه لك تعدیلی لازمكلیكنی بیان ایله برابر اساساً پلانك طوغرو اولدوغنی ادعا ایلش ایهده ادعاسی « مجرد و عمومی » تعبیرلرنی برطوتقمی ، الفاظ مترادفه . قیاندن ظن ایتك خطاسنه مبنی اولدوغندن وبوكا دائر برقاج صحیفه اول ابضاحات كافی ویرمش بولوندوغمدن تكراردن صرف نظار ایلدم . سپنسر براوزونجه حاشیه ایله لیتره لك خطاسنی ابضاح و تعریفی برطرف ایلشدر . مع مافی سپنسر ، كندی تصنیفك الحق كندی نقطه نظر بح طوغرو اولدوغنی ادعا ایدیور ؛ فقط علمی تصنیف ایتكده بشقه برلان اتخاذ ایدیه بیله جكنی ده بیان ایلور . حتی علمی ر سطح اوزره دكل اوج وجهله تصنیف ایتك لازمكله جكنی ده ادعا ایلور . یالكز قونتك « سلسله » تكامل تاریخی « نامیه تعقیب ایتدیكنی نقطه نظرك باطل اولدوغنی ادله تاریخیه وامثله قطعیه ایله رد ایدیور كه طوغریدر . پروفسور هكسلی دخی قوتی عینی سیاق نظردن رد ایتشدر .

خلاصه تصنیف علوم معقول اوله یلمك شرطیه قولای برایش دكلدر . شو معروضات مختصره مدن کیفیت آكلاشیلیور . طلبه اقتدیلره مسئله لك بالجمله غوامضنی عرض ایتك ایستردم ؛ فقط بر خصوصه بر کتاب یازیه بیله جك قدر زمان واستراحت تمینسندیم .

رضا توفیق